

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
X

MERSİN
2004

KAAM YAYINLARI
OLBA
X

© 2004 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

Olbaya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen bildirilmiş olan formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution

Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20
e-mail: zero@kablonet.com.tr, aboratav@tayproject.org

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-X

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-X

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU

MERSİN
2004

*OLBA'nın basılması için vermiş olduğu desteklerden dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uđur Oral'a
teşekkür ederiz.*

İçindekiler/Contents

Güngör Karauğuz / Osman Doğanay <i>İ.Ö. II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu'nun Güneyinden Akdeniz Kıyılarına Uzanan Yolağı Üzerine Düşünceler</i>	1
Suat Ateşlier / Emre Öncü <i>Gümüşçay Polyksena Lahiti Üzerine Yeni Gözlemler: Mimari ve İkonografik Açıdan Bakış</i>	45
Gökhan Coşkun <i>Daskyleion'da M.Ö. 5. Yüzyıl Siyah Firnisli Attika Seramikleri</i>	89
Işık Şahin <i>Mısır ve Yakın Doğı Etkileriyle Yunan Mitolojisindeki "Kayıkçı Kharon" Tipinin Gelişimi</i>	135
Emre Öncü <i>Erken İon Yapılarında Architrav ve Geisipodes</i>	151
Ümit Aydınmoğılu <i>Yerel İrade-Dış Baskı Tartışmaları Arasında Olba Territoriumu'ndaki Yerleşim Düzenlemesi ve Hellenistik Dünyadaki Yeri</i>	169
Aslı Saraçoğılu <i>Aydın Müzesinden Bir Grup Portre Üzerine Gözlemler</i>	185
Nurettin Arslan <i>Antiocheia (Pisidya) Kazılarında Bulunan Seramikler</i>	209
Murat Özyıldırım <i>Seleucia Ad Calycadnum ve Hristiyanlığın İlk Üç Yüzyılı</i>	239
Sevim Ayteş Canevello <i>Iconiumlu Azize Thecla, Yaşamı ve Mucizeleri</i>	261

Yayın İlkeleri

1. Olba her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenilen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi Olba'nın bir sayısı için fazla olduğu takdirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
 - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp diskete kaydedilerek gönderilmelidir.
 - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
 - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) yada Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi yada italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.
4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha yada resim) sıralamasına sadık alınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, s. 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, s. 9, lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita yada bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır. Levhalardaki Figürlerin (resim, çizim, harita vs.) altına açıklama cümlesi yazılmamalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 15 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca olabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 200 kelimelik İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise 200 kelimelik Türkçe özet kesinlikle bulunmalıdır.

ERKEN ION YAPILARINDA ARCHİTRAV VE GEİSİPODES

(LEV. 25-28)

Ö. Emre ÖNCÜ*

ABSTRACT

Ionic architecture, which is recognized with Samos (III) Rhoikos, Ephesos Artemis, Didyma Apollon and Samos (IV) Polykrates temples in archaic Aegean Architecture in 6th century B.C. should be developed from the architectural tradition of West Anatolia and Aegean Islands. Ionic architecture is chiefly known by its column type and decoration of entablature. Entablatures of early ionic buildings are fairly important to make understand the relation between the buildings and wooden architectural tradition of West Anatolia and Aegean Islands, because the entablatures of Ionic building have two kinds of architectural elements. Some of these architectural elements are functional such as the architrave. Others, for example geisipodes which is also named tooth-cut, has more decorative usage than functional usage. Decorative and functional elements of ionic entablature are important to support the theories which claimed that ionic buildings have developed from wooden architecture. Not many entablatures of archaic ionic buildings are so far recorded. But recent archaeological discoveries such as the Polyxena Sarcophagus, Late Archaic In-antis in Labraunda and Early Classical Building in Daskyleion are enough to propose new ideas about the usage of architrave and geisipodes in early ionic architecture.

M.Ö. 6. yy.'da Samos (III) Rhoikos, Ephesos Artemis, Didyma Apollon ve Samos (IV) Polykrates tapınaklarıyla, arkaik dönem Ege mimarisinde ön plana çıkan İon düzeni yapılarıdaki estetik kaygılar sonucu oluşan görsel zarafet; İon kültürünün entelektüel gelişiminin ve ince zevkinin sonucu olmalıdır. Arkaik İon yapılarının planlaması ve üst yapı tasarımları arasındaki uyum, klasik dönemde Batı Anadolu, Adalar ve Kıta

* Araş. Gör. Ö. Emre Öncü, Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın-TURKEY.

Yunanistan'da inşa edilen Ion düzeni yapıların çekirdeğini oluşturmuş ve teknik kurallar esnek bir çerçevede sınırlanarak, geç dönem yapılarında uygulanmıştır¹.

Erken Ion yapılarında düzenin ayırt edici özelliklerinden biri olan çatı mimarisinin şekillenmesinde, ahşap mimariden gelen geleneksel çizgiler ve süslemeye dayalı kaygılar odak noktayı oluşturur. M.Ö. 7. yy. sonu ile M.Ö. 6. yy. başında inşa edilmeye başlandığı anlaşılan Ion düzeni ilk anıtsal taş yapılarda², biri işlevsel diğeri dekoratif kullanıma sahip iki mimari eleman; architrav ve geisipodese ait bilgiler ise, Adalar ve Batı Anadolu'da az sayıda buluntu ile değerlendirilmek durumunda olduğu için birbirinden farklı öneriler ile tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Son yıllarda ele geçen Polyksena lahdi, Labraunda geç arkaik in-antis mimari buluntuları ve Daskyleion Erken Klasik Yapı malzemeleri³, mevcut bilgilerle oluşan architrav-geisipodes tartışmalarına yeni bir boyut katacak niteliktedir.

¹ Ion mimarisi konusunda referans verilebilecek çalışmaların ilk grubunu, çoğunlukla Yunan mimarisi başlıklı ve büyük oranda Dor mimarisi ağırlıklı değerlendirmeler oluşturur, bkz. Anderson-Spiers 1927 ; Dinsmoor 1950 ; Scranton 1967 ; Coulton 1977 ; Robertson 1979 ; Müller-Wiener 1988. Yunan yapılarında çatı mimarisi üzerine önemli bir değerlendirme Hodge'a aittir, bkz. Hodge 1960. Bu çalışmada değerlendirilen örnekler, tıpkı ilk grubu oluşturan referanslarda olduğu gibi Dor mimarisi ağırlıklıdır ve çoğunlukla Dor düzeni taş yapıların çatı konstrüksiyonlarında ahşap kullanımı üzerine tasarım bilgileri değerlendirilmişken, Ion yapılarında çatı uygulamaları üzerine detaylı bilgiler içermez. Ancak 1970 sonrası Ege Adaları'ndan Naksos, Delos, Paros' ta yoğunlaşan çalışmalar, Batı Anadolu'daki birkaç yapıyla sınırlı Ion yapıları bilgilerini detaylandırmıştır. Ege Adaları'nda erken Ion mimarisi üzerine Gruben, Koenigs ve Lambrinoudakis'in çalışmaları önemlidir; bkz. Gruben-Koenigs 1968 ; Gruben 1972 ; Gruben 1985 ; Lambrinoudakis-Gruben 1987 ; Gruben 1989 ; Gruben 1993 ; Gruben 1996 ; Lambrinoudakis 1996, Gruben 1997. Bu konu üzerinde bir diğer önemli çalışma, Delos'taki Naksos'lular Oikos'u araştırması ile Courbin'e aittir; bkz. Courbin 1980. Boardman'ın Chios'taki erken Ion mimarisi çalışması, benzer kapsamıyla önemlidir; bkz. Boardman 1959. Adalar mimarisi konusunda elde edilen yeni bilgiler sonucu, arkaik dönem Ege Ion mimarisi üzerindeki tartışmalar, Ion düzeni ilk taş yapıların Ege Adaları'nda şekillendiği yönünde görüşleri gündeme getirir ve aynı zamanda erken Ion yapılarında çatı mimarisine ilişkin yeni düşünceler sunulmasında olanak sağlar.

² Ion mimarisinde ilk anıtsal taş yapıların M.Ö.7.yy. sonundan itibaren şekillenmeye başladığını gösteren en önemli örnekler; M.Ö.7.yy. son çeyreğine tarihlenen Sangri Adak Sütunu, M.Ö.6. yy. ilk çeyreğine tarihlenen Aigina Sphinkslı Sütun, M.Ö.580/570-550 tarihlerine verilen Naksos Yria Dionysos IV. tapınak iç ve dış sütunlarına ait başlıklar ve M.Ö.570'e tarihlenen Delphi'deki Naksoslular Adak Sütunu'nda takip edilebilmektedir; bkz. Gruben 1989, 161-165, abb.1, 2, taf.19.1-4; Gruben 1996, 65, abb.5.5 ; Gruben 1996, abb.18 ; Gruben 2001, abb.262.

³ Daskyleion Erken Klasik Yapı mimari malzemeleri konusunda değerli görüşlerini benimle paylaşan ve ayrıca yapının buluntuları doğrultusunda oluşturduğu çatı çizimini çalışmama dahil etme izin veren sayın Yrd. Doç. Dr. S. Ateşlier'e teşekkürlerimi sunarım.

Ion taş yapılarının çatı mimarisine ait statik değer taşıyan, işlevsel elemanlardan biri olan architrava ait en erken buluntu Delos Naksoslular Oikosu'ndan ele geçmiştir⁴. Blok yaklaşık 94.0 cm uzunluğunda, 42.4 cm genişliğinde, 54.5 cm yüksekliğindedir (Fig. 1). İki fascialı olduğu anlaşılan parçada 37.2 cm yükseklikten sonra; ön, yan ve arka yüzlerde yaklaşık 1.2 cm dışa profil vardır⁵. Bu profil 17.1 cm yüksekliğindeki ikinci fasciayı oluşturur ve kısa kenarda uzanması parçanın köşe bloğu olduğunu ortaya koyar. Erken tarihli bir diğer architrav örneği M.Ö. 560-550 arasına verilen⁶ Delphi Knidoslar Hazine Binası'ndan ele geçmiştir⁷. Ele geçen parça 44.7 cm yüksekliğindedir ve fasciasız olduğu anlaşılan parça yapıya ait köşe architrav bloğu olmalıdır⁸.

Batı Anadolu arkaik Ion mimari faaliyetleri içerisinde en önemli üç örnek; Ephesos Artemis, Didyma Apollon ve Samos (IV) Polykrates tapınakları arasında architrava dair buluntu içeren tek örnek Didymaion dur⁹. İstanbul Arkeoloji Müzesi ve Berlin'de bulunan Gorgon kabartmalı iki köşe bloğu, arkaik tapınağın architrav-friz tartışmasında en önemli buluntulardır. İstanbul bloğu 90.9 cm yüksekliğinde, 53.0 cm derinliğinde ve 107.0 cm arka genişliğe sahiptir¹⁰. Gorgon kabartmasının 33.0 cm kadar gerisinde bir aslan kabartmasına ait ön pençeler görülmektedir. Bloкта korunmuş olan kısımlarda fasciaya ait izler mevcut değildir. Berlin'de bulunan bloğun yüksekliği 90.9 cm, derinliği 76.3 cm, arka genişliği

⁴ Courbin 1980, 105-107; Gruben 1983, 105; Barletta 2001, 115.

⁵ Courbin 1980, pl.26, 74.2.

⁶ Dinsmoor, Knidoslular Hazine Binası'nı M.Ö. 565'e tarihler; bkz. Dinsmoor 1913, 5. Ancak yapı için önerilen genel tarih M.Ö. 560-550 dir; bkz. Gruben 2001, 70 ; Barletta 2001, 115.

⁷ Knidos, bir Batı Anadolu kenti olmasına karşın, yerleşimcileri tarafından Delphi'de yaptırılan hazine binasının arkaik Ion yapı grubuna dahil edilip edilemeyeceği tartışmalıdır. Bunun en önemli nedeni, yapının Kıta Yunanistan mimari faaliyetleri içinde, yerel ustalar ve bunun sonucu olarak Kıta Yunanistan mimari gelenekleriyle yapılmış olması düşüncesidir; bkz. Barletta 2001, 115. Buna karşın, Delphi Siphnoslular Hazine Binası'nda olduğu gibi, sütunlar yerine karyatidlerin kullanılmış olması, yapının Ion mimarisine yakın bir çizgide olduğunu işaret eder, bkz. Dinsmoor 1913, 5.

⁸ Dinsmoor 1913, 61.

⁹ Arkaik Artemision'un mimari ve mimari plastik buluntuları için, bkz. Hogarth 1908; Muss 1994. Hogarth, buluntu olmamasına karşın Ephesos arkaik Artemis tapınağının deneme çizimine üç fascialı architravı eklemiştir, bkz. Hogarth 1908, pl.13.

¹⁰ Gruben 1963, 142; Schattner 1996, abb. 7.

80.1 cm dir¹¹. Bu blokta gorgon kabartmasının hemen arkasında başlayan; altta 27.3 cm, ortada 34.3 cm, üstte 29.3 cm yüksekliğe sahip üç fascia profili izlenebilmektedir¹².

M.Ö. 530 yıllarına tarihlenen Naksos Sangri Demeter tapınağı (Fig.7-N), arkaik Ion mimarisi çatı tasarımlarıyla ilgili önemli buluntu grubunu bünyesinde barındırır¹³. Adalar mimarisinde M.Ö. 6. yy. ortasından itibaren uygulandığı anlaşılan mermer çatı sisteminin önemli mimari elemanlarının ele geçtiği yapıda, architrav buluntuları da mevcuttur. Ancak bu parçalar, yapıda kullanılan architravin düz veya fascialı olduğu yönünde yapılacak öneriler için yeterli değildir¹⁴. Sangri Demeter tapınağıyla çağdaş iki örnek, Paros A tapınağı ve Siphnoslular Hazine Binası (Fig.7-S) architravları ve geç arkaik-erken klasik Ion yapıları grubuna dahil edilebilecek Güney İtalya'daki Metopontum D tapınağı (Fig.7-M) architravı günümüze kadar kaydedilmiş son arkaik dönem Ionik architrav örneklerini oluşturur. Paros A tapınağında architrav üç fascialıdır ve bloğun üst kenarında, architravin üzerine binen Ion kymalarının aksına uyan inci dizileri yer alır¹⁵. Siphnoslular Hazine Binası'nda architrav düzdür ve Paros A tapınağıyla benzer şekilde, architrav üzerinde inci dizisi işlenmiştir¹⁶. M.Ö. 500-480 yıllarına tarihlenen Metopontum D tapınağında architravin iki fascialı olduğu tespit edilmiştir¹⁷. Blok yaklaşık 71.0 cm

¹¹ Gruben 1963, 144; Schattner 1996, abb. 4a-b.

¹² İstanbul ve Berlin'de bulunan Gorgon kabartmalı bu iki köşe bloğu, farklı özellikleriyle, iki farklı öneriyle tanımlanır. Gruben' in önerisine göre; İstanbul'da korunan parça, arkaik tapınağın güney ve doğu kanatlarında kullanılmıştır; bkz. Gruben 1963, 142-147. Blokta, Gorgon kabartmasının arkasında pençeleri görülen aslan ise, architravin kabartmalı olduğu önerisini güçlendirir. Blokta izleri görülmesi de, Gruben, bu bloğun ait olduğu architrav kuşağının üç fascialı olduğunu önerir. Berlin'deki parça ise, İstanbul bloğundan daha geç tarihli olarak değerlendirilerek, yapının kuzey ve batı kanatlarında kullanıldığı önerilmiştir; bkz. Gruben, 1963, 144-146. Didyma arkaik tapınağına ait bu iki blok hakkında ikinci öneri Schattner'e aittir. Bu öneriye göre, Berlin bloğu üç fascialı architrav, İstanbul bloğu ise Berlin bloğunun üzerine yerleştirilmiş olan hayvan kabartmalı friz olmalıdır; bkz. Schattner 1996, 2, 17-23, abb. 19a-b.

¹³ Gruben 1985, 108; Gruben 1996, abb.18 ; Gruben 2001, 367.

¹⁴ Gruben, Naksos Sangri Dem lojisi ve ikonografisi üzerine detaylı inceleme için; bkz. Reinsberg 2001.

¹⁵ Dinsmoor 1950, 132; Lawrence 1983, 167-168.

¹⁶ Dinsmoor, 1913, 62, fig.10.

¹⁷ Mertens 1977, 157, fig.9.

yüksekliğindedir ve iki fascianın sınırını oluşturan profilde inci dizisi uygulanmıştır.

Arkaik dönem Ion yapılarında architrav üzerine gelişen tartışmalarda günümüze kadar değerlendirilen örnekler bu yapılarla sınırlanırken, son yıllarda literatüre eklenen iki örnek; Polyksena lahdi¹⁸ ve Daskyleion Erken Klasik Yapı (Fig.7-D), Batı Anadolu Ion mimarisinde architrava dair yeni düşünceler sunabilmeye olanak sağlar (Fig. 2-3). Çanakkale'nin Biga ilçesi yakınındaki Kızöldün tümülüsünde 1994 yılında bulunan¹⁹ ve uzun yüzlerden birinde yer alan Polyksena'nın kurban edilişi sahnesi nedeniyle bu isimle anılan lahit²⁰; lahit teknesinin üst kısmında ve kapağında işlenmiş olan mimari elemanlarla, geç arkaik Ion mimarisine ait önemli bilgiler sunar²¹. Lahit teknesinin üst kısmında, kapağın altında işlenmiş olan architrav iki fascialıdır²². Architravın üzerindeki profil, architrav üzerindeki birinci Ion kyması aksına uyması gereken inci dizilerine ait olmalıdır. Ancak lahdin tamamlanamamış olmasından dolayı inci dizilerinin işlenememiş olduğu ortaya çıkmaktadır²³.

¹⁸ Bir lahit olmasına karşın, sandukanın üst kenarında ve kapağında işlenen Ion çatı mimarisi elemanlarının oransal bütünlüğü ve mimari elemanlarının dizilimi gibi nitelikleriyle, Polyksena lahdi, Batı Anadolu Ion mimarisi yapı grubu kapsamında değerlendirilebilir. Nitekim, M.Ö. 4.yy. ortalarına tarihlenen Ağlayan Kadınlar lahdi hakkındaki benzer değerlendirme, bu yönde bir öneriyi doğrular niteliktedir; bkz. Koenigs 1996.

¹⁹ Sevinç 1996, 251-252.

²⁰ Lahitte, Polyksena'nın kurban ediliş sahnesi için; bkz. Sevinç 1996, fig. 9, 10b. Polyksena lahdi mitolojisi ve ikonografisi üzerine detaylı inceleme için; bkz. Reinsberg 2001.

²¹ Polyksena lahdi Sevinç tarafından, plastik özelliklerin stil kritiği ile M.Ö. 520-500 tarihlerine verilir; bkz. Sevinç 1996, 162. Ateşlier kapakta işlenen mimari elemanların değerlendirmesiyle, lahdi M.Ö. 500-475 arasına tarihler; bkz. Ateşlier 1998, 91. Karaosmanoğlu lahit kapağındaki Ion kymalarını M.Ö. 510-500 yıllarına tarihler; bkz. Karaosmanoğlu 1997, 205.

²² Polyksena lahdi kapağında işlenen mimari elemanlar için; bkz. Sevinç 1996, fig. 6-8. Lahit kapağındaki kyma-geisipodes-kyma dizilimi Karaosmanoğlu tarafından çizilmiştir; bkz. Karaosmanoğlu 1997, 205. Ancak mevcut çizimde alt kyma profilleri lahitteki kymalarla paralel değildir. Çalışmamızda kullanılan Polyksena lahdi kapağı çizimi Karaosmanoğlu'nun çizimindeki bu mevcut hatanın tahmini olarak düzeltilmesi ve bu çizimde bulunmayan architravın, yine tahmini ölçülerle çizime eklenmesi ile oluşturulmuştur.

²³ Polyksena lahdinde architrav üzeri inci dizisi gibi, çatıda işlenen antefikslerin ve çatı kiremitlerinin bir kısmı, alınlıklar ve kabartma figürlerinin bazı bölümleri tamamlanamamıştır; bkz. Sevinç 1996, fig. 6, 12.

Daskyleion'da 1954-59 yılları arasında yapılan kazılar sırasında ortaya çıkarılan ve "İncili Duvar" olarak tanınan hellenistik teras duvarında devşirme olarak kullanılan mermer mimari parçalar²⁴, 1988 sonrası kentte yeniden başlayan çalışmalar sırasında, Daskyleion ve çevresinden bulunan yakın tarihli diğer mimari malzemelerle birlikte, Ateşlier tarafından değerlendirilmiştir²⁵. Bu çalışma sonucunda mermer ve andezit blokların erken klasik döneme tarihlenebilecek bir yapıda kullanıldığı ortaya koyulmuştur²⁶. Yapıya ait ele geçen iki grup architrav bloğu mevcuttur. İlk grubu 28.5 cm yüksekliğinde iki fascialı architravlar oluşturur²⁷. Bu bloklarda alt fascia 16.0 cm, üst fascia 12.5 cm yüksekliğe sahiptir. İkinci grup bloklar 28.0 yüksekliğinde ve fasciasızdır²⁸. Her iki grup architravların üst kesiminde inci dizisi yer alır²⁹.

Architrav, Ion yapılarında statik değer taşıyan ve çatının tüm yükünü dikey taşıyıcılara aktaran, yapıcı bir mimari elemandır ve bu nedenle Ion taş yapılarında işlevsel kullanıma sahiptir. Erken Ion taş yapılarının orijinlerinin ahşap yapılar olduğu ve ahşap yapılarda tümüyle işlevsel olan mimari elemanların, taş yapılarda işlevsel veya dekoratif kullanımla geleneksel bir çizgide uygulandığı düşünülmektedir; architrav, ahşap yapılarda baştaban olarak kullanılan tek veya üst üste binen birkaç ahşap hatılın taklidi olarak kabul edilir³⁰ (Fig. 8).

²⁴ Akurgal 1961, 168, fig. 115.

²⁵ Ateşlier 1998; Ateşlier 2001.

²⁶ Ateşlier 2001, 147, 155-156. Ateşlier, mevcut parçaların Ion düzeninde bir yapıya ait olması gerektiğini ve antik kaynaklarda Daskyleion'da bulunduğu kaydedilmiş olan satrap sarayının bu yapı olabileceğini belirtir; bkz. Ateşlier, 2001, 157-158. Yapıya ait olduğu düşünülen pencere lentosu nedeniyle, Daskyleion Erken Klasik Yapı, benzerleri Labraunda'da bulunan andron şeklinde kanonik olmayan bir yapı olarak önerilmiştir; bkz. Ateşlier 2001, 156, fig. 17-19, 21.

²⁷ Ateşlier 2001, 149, fig. 7, 9-10.

²⁸ Ateşlier 2001, 149, fig. 11.

²⁹ Ateşlier, her iki blok grubunun buluntularını, aynı yüksekliğe sahip olması ve her iki blok grubunda inci dizilerinin işlenmiş olmasından dolayı, aynı yapıda kullanılmış architravlar olarak değerlendirir. Bu öneriye göre, yapının ön cephesinde fascialı bloklar, yan ve arka cephesinde fasciasız bloklar kullanılmıştır; bkz. Ateşlier 2001, 155.

³⁰ İon taş yapılarında architrav uygulamalarının, ahşap mimarının geleneksel çizgilerini takip ettiği genel görüşü yanında, architravlardaki fascia uygulamaları da bu düşünce ile açıklanır. Buna göre, ahşap yapılarda iki sütun arasında çatıyı taşıyan ana mimari eleman olan baştabanın, iki sütun arasındaki mesafe, çatı ağırlığı gibi teknik zorunluluklar ve iki sütun arasını monolit tek ahşap hatilla geçebilecek malzemenin bulunmasının zorluğu nedeniyle üst üste binen birden fazla ahşap hatılın kullanıldığı ve bunların taş yapılardaki fascia uygulamalarına dönüştüğü belirtilir, bkz. Dinsmoor 1950, 64; Coulton 1977, 96.

Erken Ion taş yapılarında architrav kullanımını üzerine düşünceler, Adalar ve Batı Anadolu'da, bölgelerin birbirinden farklı geleneksel çizgileri takip ettiği ve architravların farklı şekilde kullanıldığı yönündedir³¹. Buna göre, Adalar Ion mimarisinde architravların fasciasız³², Batı Anadolu Ion yapılarında ise üç fascialı architravın geleneksel kullanımının yaygın olduğu görüşü savunulur³³.

Adalar'da bilinen en erken taş architrav örneği olan Delos Naksoslular Oikosu buluntusu parça iki fascialıdır. Adalar mimarisinde önemli bir yer teşkil eden Naksos Yria Dionysos (IV) tapınağında (M.Ö. 580/570-550) ise architrava ait herhangi bir buluntu yoktur³⁴. Diğer bir Adalar mimarisi örneği Naksos Sangri Demeter tapınağı architravı, ele geçen parçaların yetersizliğine karşın düz olarak önerilmektedir³⁵. Adalar erken Ion yapıları grubunun diğer bir örneği olan Paros A tapınağı architravı ise üç fascialıdır³⁶.

Batı Anadolu'da geleneksel kullanım ile önerilen üç fascialı architrav, anıtsal yapılardan sadece Didyma Apollon tapınağında buluntulara sahiptir. Batı Anadolu'da üç fascialı architravın geleneksel kullanımını destekleyen diğer bir örneğe Larisa buluntusu bir model yapıdır³⁷. Ancak Batı Anadolu'dan iki yeni örnek; Polyksena lahdi ve Daskyleion Erken Klasik Yapı, iki fascialı architravları, Batı Anadolu'da üç fascialı architravın kullanımını genelleyen görüşleri zayıflatır.

³¹ Gruben 1963, 142-147; Bingöl 1990, 105.

³² Gruben 2001, abb. 276, 278.

³³ Dinsmoor 1950, 64; Gruben 1963, 142-147, 175-176.

³⁴ Gruben 1993, 102, Pl. XV.4, XVII.2-3, XVIII.1. Naksos Yria IV. tapınağın çatı mimarisini tanımlayabilecek yeterli buluntu olmamasına karşın, Gruben, Delos Naksoslular Oikosu ve Sangri Demeter tapınağından ele geçen buluntular ışığında, yapıya ait öneri çizimine çatı mimarisini eklemiştir; bkz. Gruben 1993, 102-104.

³⁵ Gruben Adalar mimarisinde, geleneksel olarak, architravın fasciasız yapıldığına dair düşüncesine dayanarak, Naksos Sangri Demeter tapınağına ait deneme çiziminde architravı fasciasız önermiştir; bkz. Gruben 2001, abb. 276, 278. Gruben'in yapıya ait architravın düz olduğuna dair öneride bulunmasının bir diğer nedeni ise, Sangri Demeter tapınağına yakın tarihli diğer bir örnek olan Delphi Siphnoslular Hazine Binası'nın düz architravıdır; bkz. Gruben 2001, 368.

³⁶ Dinsmoor 1950, 132; Lawrence 1983, 167-168.

³⁷ Larisa model yapısı M.Ö. 575-525 tarihlerine verilirken, korunmuş proto-İon başlığı ile Batı Anadolu mimari çizgilerini yansıttığı düşünülebilir. Sütunların üzerinde üç fascialı architrav tasviri izlenebilmektedir; bkz. Schattner 1990, 31, abb. 5, taf.3.1-2.

Batı Anadolu ve Adalar dışında bulunan Delphi Knidoslular ve Siphnoslular Hazine Binaları'nda düz, Metopontum D tapınağında ise iki fascialı architrav kullanımı, architrav tartışmalarının genel değerlendirmesinde, fascia uygulamalarını, bölgelere göre değişen geleneksel yaklaşımlar olarak öneren görüşleri zayıflatan diğer örneklerdir.

Günümüze kadar ele geçmiş en erken örneği Adalar'da bulunan Ionik architrav, ahşap prototipleri izleyen ve taş yapılarda da aynı işlevsel amaçla kullanılan bir mimari elemandır³⁸. Ahşap yapılarda ana girişleri destekleyerek çatının tüm yükünü taşıyan baştabanlar, architravın temel tasarım çizgilerini oluşturmuştur. Baştaban ana girişleri taşırken, baştaban ve üzerinde taşınan ana giriş kısa cephelerde iki kademeli bir tek hatlı gibi algılanabilir. Bu öneri kabul edilecek olursa, uzun cephelerde ana girişlerin yüksekliklerinden kaynaklanan boşluğun, ana girişleri de kapatan ve statik değer taşımayan ahşap hatıllarla örtülmüş olduğu düşünülebilir. Ahşap yapılardaki bu tür bir uygulama, aynı zamanda, Ion düzeni taş yapılardaki frizi de anlaşılır kılar. Çünkü ahşap yapılardaki baştaban taş yapılardaki architravı; baştaban tarafından taşınan ve dış cephede görülen ana giriş, Ion düzeni taş yapılardaki frizi oluşturmuş olmalıdır (Fig. 4-5).

Ege erken Ion mimarisinin ahşap yapılarında uygulanan bu tür tasarım çizgisi, Ion düzeni taş yapılara aktarılmış ise; architravın tek veya iki fascialı olması, iki fascialı olduğu durumlarda frizin kullanılmamış olması gerekir. Ancak architravın düz, iki veya üç fascialı kullanımını, belli bölgelerde geleneksel yapı tekniğinin takibi olarak değerlendirmek, sunulan öneri ve mevcut buluntularla mümkün görülmemektedir. Nitekim düz, iki ve üç fascialı architravlar Batı Anadolu, Adalar ve Kıta Yunanistan'da paralel kullanılmıştır. Bu nedenle Ion taş yapılarında kullanılan architravlarda fascia uygulamalarının işlevsel bir uygulamadan çok dekoratif amaçlı olduğu düşünülebilir.

Ege erken Ion mimarisinde architrav kullanımı, kültürel etkilerin homojen şekilde hissedildiği tüm coğrafyada benzer şekilde değerlendirilmelidir. Çünkü fascia ahşap mimari geleneğin yansıması olarak değerlendirilirse, Adalar'da ve Batı Anadolu'da farklı ahşap mimari tasarımlardan bahsedebilecek yeterli kanıt yoktur³⁹. Arkaik dönemle birlikte yaygınlaşan

³⁸ Barletta 2001, 118.

³⁹ Buluntuların yetersizliği yanında, erken Ion mimarisinin Adalar orijinli ahşap yapılar üzerinden geliştiği önerisi kabul edilirse, Batı Anadolu Ion taş yapılarının da Adalar mimari geleneklerinden etkilendiği ve bu nedenle Adalar taş yapılarıyla benzer özelliklere sahip olması gerektiği düşüncesi kabul edilmelidir.

Ionik taş yapıların architravlarının fascialı veya fasciasız olması ise; yapıyı tasarlayan mimarların veya maddi olarak destekleyenlerin kişisel zevki ve yapı maliyetiyle ilgili maddi imkanlarla orantılı olarak düşünülebilir⁴⁰. Bu nedenle maliyet hesaplarının gevşek olduğu yapılarda, cephede tekdüze yatay bir düzlemi hareketlendirmek için, ekstra bir işçilikle yapıldığı düşünülebilir⁴¹.

Ion düzeni taş yapıların erken örneklerinin ahşap yapıları taklit ettiği düşüncesi, düzendeki mimari elemanları anlamlı kılması açısından önemlidir⁴². Çünkü yapıların çatı tasarımlarında kullanılan architrav gibi yapıcı mimari elemanların yanında, geisipodes gibi işlevsel olmayan mimari detayların kullanımı ancak bu şekilde açıklanabilir⁴³. Nitekim Vitruvius, taş yapıların ahşap yapıları taklit ettiğini ve bunun geleneklere olan bağlılıkla açıklanabileceğini belirtmiştir⁴⁴. İlk ahşap yapıların, taş mimaride örnek alındığına dair önemli örnekler Lykia bölgesinin kendine özgü gelenekleriyle yapılmış olan mezar anıtlarında da karşımıza çıkar⁴⁵.

Arkaik dönem ve ardılları Ion taş yapılarında kullanılan geisipodes işlevsel olmaktan çok dekoratif kullanım ile ön plana çıkar. Ancak geisipodesin

⁴⁰ Arkaik dönem Ege mimarisinde önemli düşüncelerden biri; Samos, Ephesos, Chios ve Athina'da mimari okullarının olduğu ve bazı mimari gelişmelerin bu okullar içinde ortaya çıktığı yönündedir. Boardman, bu okulların birbirleriyle yakın ilişki içinde olduklarını düşünmenin olanaksız olduğunu ve dolayısıyla okullar arası etkileşimin mümkün olmadığını söyler; bkz. Boardman 1959, 198. Ancak geometrik dönem sonlarından itibaren Akdeniz ve Ege çevresinde yoğunlaşan ticari faaliyetler sonucu, heykel ve seramik gibi sanatsal etkinliklerde görülen etkileşimi, mimari okullarının birbiri ile olan bağlantısından tümüyle soyutlamak yanlıtıdır.

⁴¹ Didyma Apollon tapınağına ait Gorgon ve aslan kabartmalı architrav bloğu ve Dor düzeni yapıda, İonik bir etki olarak sunulan Assos Athena tapınağı kabartmalı architravları yanında, erken Ion yapılarının ardıllarından biri olarak değerlendirilebilecek Ksanthos Nereidler Anıtı (M.Ö. 5.yy. sonu) architravının kabartmalı olması, yapı maliyetinin önemsenmediği yapılarda architrav dekorasyonunun, fascia dışında, plastik süslemelerle de oluşturulduğunu gösterir, bkz. Dinsmoor 1950, 133; Gruben 1963, 142-144, abb. 34; Coupel-Demargne 1969, pl.XXXIV-XXXV.

⁴² Arkaik dönem Ege mimarisinde ahşabın yapı malzemesi olarak kullanımıyla ilgili olarak Vitruvius'un yanı sıra; Olympia Zeus kutsal alanındaki Oenomeus'un Evi'ndeki ahşap sütunları ve Elis'teki Oksylos Mezarı'nın çatısını destekleyen meşe sütunları tasvir eden Pausanias'ın verdiği bilgiler de önemlidir; Vitruvius IV, 2-2,3,5; Pausanias V, 20-6, VI, 24-9.

⁴³ Bingöl 1990, 101.

⁴⁴ Vitruvius IV, 2-2.

⁴⁵ Dinsmoor 1950, 67; İdil 1998, 20, lev. 2.2, 8.2.. Lykia kaya mezarlarında ahşap mimari etkileri ve Lykia taş mezar yapılarının ahşap örneklerinin yeniden kurma çalışmaları için; bkz. Mühlbauer 2001, 16-19, 113-116, 123-130, abb. 4-6, 10-12, 16, 39, 92-98, 100-128.

orijini üzerinde yoğunlaştığında, taş yapılardaki kullanımının, ahşap yapılardaki işlevsel tavan kirişlerini taklit eden geleneksel kullanım olduğu görülmektedir⁴⁶ (Fig. 8). Bu düşünceyi destekleyen önemli bir örnek Naksos Yria Dionysos kutsal alanında birbirini takip eden dört yapının ilk üç evresidir⁴⁷ (Fig. 6).

Naksos Yria Dionysos tapınağı ilk iki evresinde cella içinde, son iki evrede hem yapı içinde hem de yapı önünde kullanılmış olan taş sütun altlıkları⁴⁸, yapının çatı mimarisiyle ilgili yorumlar için önemlidir. I. tapınakta cella içinde ele geçen 3 adet altlık sütunların yapı içinde uzunlamasına eksende uzandığını gösterir⁴⁹. Sütunlar üzerine binen baştaban, sütunların dizilim düzeninden dolayı, uzunlamasına eksende uzanarak, yapının yan duvarlarına binen ahşap kirişlere ana giriş olarak destek olmuş olmalıdır. II. tapınak boyut olarak büyüdüğü için, yapı içindeki sütun sıraları üç tane yapılmıştır. Yapının uzunluğu da arttığı için her sıraya 5 sütun yerleştirilmiştir⁵⁰. Sütun sıralarının dizilimi göz önünde bulundurularak, ana girişlerin yapının uzun ekseninde uzanmış olabileceği söylenebilir. Kirişler

⁴⁶ Vitruvius Dor düzenindeki mutulus ile Ion yapılarındaki geisipodesi, ahşap mimarideki benzer inşa kurallarına bağlar ve geisipodesin de ahşap merteklerin uzantısı olarak oluştuğunu belirtir; Vitruvius IV, 2-5. Dor düzeni taş yapılardaki trigliflerin, ahşap yapılardaki ana girişlerin duvar sonlarındaki uzantılarını temsil ettiğine dair düşünceler 1920'li yıllarda tartışılmaya başlanmıştır; bkz. Holland 1920, 323. Triglif ahşap yapılardaki ana girişlerin, mutuluslar ise iki yöne eğimli çatıyı taşıyan mahyaların uzantısı olmalıdır; bkz. Cook 1951, 50-51. Geisipodesin, mutuluslarda olduğu gibi eğimli olmaksızın, yatay uzanması bunların merteklerden çok tavan kirişlerini taklit ettiğini ortaya koyar.

⁴⁷ Lambrinoudakis-Gruben 1987; Gruben 1993; Gruben 1996. Kutsal alandaki I. tapınak M.Ö. 8.yy.'ın ilk yarısına tarihlenir ve 5x10 m ölçülerindedir; bkz. Gruben 1993, 99, abb.1. Yapı taş temeller üzerine kerpiç ve ahşap malzeme ile yapılmış küçük bir oda niteliğindedir. II. tapınak M.Ö. 8.yy. ikinci yarısında, I. tapınağın belirlenemeyen bir nedenle yıkılması sonucu aynı alana, yaklaşık 14x10 m ölçüleriyle inşa edilmiştir; bkz. Gruben 1993, 102, abb. 2. II. tapınakta yapı malzemesi olarak, kerpiç yerine düzensiz taşlar ve ahşap kullanıldığı anlaşılır. III. tapınak M.Ö. 7.yy. ilk çeyreğinde yapılmıştır ve II. tapınakla aynı ölçülere sahiptir; bkz. Gruben 1993, 102, abb. 3, 5, pl.XV-1, 4; Gruben 1996, 67, abb. 6-3. Yria IV. tapınak M.Ö. 580/70-550 tarihlerinde tümüyle mermerden yapılmıştır; bkz. Gruben 1993, 104, pl.XVI-3; Gruben 1996, 65, abb.7; Gruben 2001, 380.

⁴⁸ Naksos Yria Dionysos tapınağı sütun altlıkları için; bkz. Gruben 1993, 99-102, abb. 1-3, 5, pl.XV.1-4, XVI.1-2.

⁴⁹ Gruben 1993, abb.1.

⁵⁰ Gruben 1993, abb.2.

ise I. tapınakta olduğu gibi uzun eksendeki duvarlara yaslanmış ve üç ana kirişten destek almış olmalıdır⁵¹.

Naksos Yria III. tapınak, II. tapınakla yakın ölçülere sahiptir⁵². Ancak bu evreye ait yapıda, üç yerine iki sıra sütun dizisi kullanılmıştır⁵³. Her sırada, uzunlamasına eksende yerleştirilmiş olan beş sütun bulunur. II. tapınaktaki üç sıradan biri kaldırılarak oluşturulan bu tasarım, II. tapınakla eşit çatı ağırlığına sahip III. Tapınağın çatısının, farklı bir taşıma sistemine göre düzenlenmiş olabileceğini gösterir⁵⁴. Uzunlamasına eksende yerleştirilmiş iki sıra sütun, II. tapınaktaki üç sıra sütunun işlevini üstlendiğinden; ana kirişlerin, I. ve II. tapınaklarda olduğu gibi uzunlamasına eksen yerine, dar eksende uzanarak uzun kanat duvarlarına binmiş olabileceği düşünülebilir. Bu durumda ana kirişlerin üzerine binen tavan kirişleri uzunlamasına eksen boyunca dizilerek kısa cephelerden çıkma yapmış olmalıdır (Fig. 4). Bu tasarım sonucu ana cephe boyunca bir dizi oluşturan kirişler, taş mimariye geisipodes olarak yansımış olmalıdır. Naksos Yria II. tapınak üzerinden geliştirilecek böyle bir öneri, taş yapılarıdaki geisipodesin sadece kısa cephelerde kullanılması gerektiği yönünde görüşler sunulmasına neden olabilir. Ancak geisipodesin, taş yapılarda dört cepheyi kuşatması simetrik görselliği sağlayan dekoratif bir uygulama olmalıdır⁵⁵.

⁵¹ Bu tür bir düzenleme ana kirişlerin, yapının kısa kenar duvarlarına binmelerini gerektirir. Vitruvius triglifleri, ahşap yapılarda ana kirişlerin duvarlardan taşan bölümlerinin süsleme kaygısıyla düzenlenmesi şeklinde önermiştir; Vitruvius IV, 2-2. Naksos Yria I. ve II. tapınakta ana kirişlerin kısa kenar duvarlarına benzer şekilde yerleştirilmiş olması olasılığıyla, triglifin Naksos Yria I. ve II. tapınaklardakine benzer bir tasarım çizgisiyle oluşmuş olabileceği önerisi ortaya koyulabilir.

⁵² Gruben 1993, 99.

⁵³ Gruben 1993, abb. 2.

⁵⁴ Taşıma sistemlerinin farklı olmasına karşın, Naksos Yria Dionysos kutsal alanında bulunan ilk üç evredeki yapıların çatı sistemleri ile ilgili olasılıklı teorilerden biri, yapıların düz çatı ile örtülmüş olduğu yönündedir; bkz. Lambrinoudakis 1996, 60. Naksos Yria IV. tapınağa ait mermer çatı kiremitleri ise, yapının iki yöne eğimli çatı ile örtülmüş olduğunu gösterir; bkz. Gruben 1993, 104-105, pl.XVII, 2-3; Gruben 1996, 65, abb. 7-8. İki yöne eğimli çatılar, düz çatılar üzerinden gelişmiş olabilir; bkz. Holland 1920, 323-324. Ancak her iki çatının paralel kullanımı da düşünülebilir. Düz çatı kullanımı aynı zamanda, geisipodesin orijinleri üzerine yoğunlaşan tartışmalara da açıklık getirebilir. Erken İon yapılarında üst örtü sistemi düz çatı şeklindeyse, dişli bloklar iki yöne eğimli çatının taşıyıcıları olan merteklerin değil, düz çatıyı taşıyan tavan kirişlerinin taş mimariye yansımaları olarak ortaya çıkmış olmalıdır; bkz. Gruben 1963, 123; Barletta 2001, 137.

⁵⁵ Ahşap orijinli geisipodesin, taş yapılarda dört cephede uygulanması üzerine benzer düşünceler için, bkz. Barletta 2001, 137.

Geisipodesin, ahşap tavan kirişlerini temsil etmesi üzerine yorumları güçlendiren önemli örnekler, Samos buluntusu model yapılarıdır. Özellikle M.Ö. 6.yy'a tarihlenen bir model yapıya ait çatı bölümünde, geisipodesin tüm model çevresini dolaştığı görülür⁵⁶. M.Ö. 550 tarihlerine verilen bir diğer örnekte, modelin iki katlı bir yapıyı tasvir etmesi, ahşap tasarı önerisini güçlendirir⁵⁷. Modelin ön ve yan cephelerde tasvir edilen dişler ise tavan kirişlerini temsil etmiş olmalıdır⁵⁸.

Orijini ahşap tavan kirişleri olan geisipodesin, arkaik Ion yapılarında, yaygın olarak kullanılmış olduğunu ortaya koyacak yeterli buluntu yoktur. Adalar mimarisi arkaik dönem yapılarında geisipodes buluntusu mevcut değildir. Bunun yanında Samos (III) Rhoikos, Ephesos Artemis, Didyma Apollon ve Samos (IV) Polykrates tapınaklarında da bu mimari elemana ait buluntu yoktur. Benzer şekilde Kinidoslular, Siphnoslular ve Masseliyalılar Hazine Binaları'nda da geisipodes buluntusu ele geçmemiştir. Arkaik döneme verilen iki geisipodes buluntusu Larisa ve Delos'tan bulunmuştur⁵⁹. Larisa buluntusu geisipodesin bağlantılı olduğu yapı tespit edilememiştir. Bu nedenle parçanın tarihlenmesi konusu tartışmaya açıktır. Delos buluntusunun ise M.Ö. 6. yy. sonlarına verilen Heksogonal yapıya ait olduğu düşünülmektedir⁶⁰.

Batı Anadolu'dan üç yeni buluntu, geisipodesin erken Ion yapılarında kullanımıyla ilgili tartışmaların şekillenmesi aşamasında önemlidir. Buluntulardan ikisi architravla ilgili olarak değerlendirilen Polyksena lahdi

⁵⁶ Schattner 1990, kat.no. 19, abb. 18, taf.9.

⁵⁷ En azından ikinci katının ahşap olması gereken modelin, tasvir ettiği gerçek yapı, çatıda da ahşabın kullanılması gerekliliğini ortaya koyar.

⁵⁸ Schattner 1990, kat.no. 26, abb. 26, taf.16, 1.2. Geisipodesin tasvir edildiği diğer model yapılar için; bkz. Schattner 1990, kat.no. 32, abb. 31, taf.18, 3.4 (M.Ö. geç 7.yy.); kat.no. 24, abb. 24, taf.14 (arkaik dönem); kat.no. 34, abb. 32, taf.19, 1 (Arkaik dönem); kat.no. 25, abb. 25, taf.15 (M.Ö. 6.yy. ortası). Pişmiş toprak model yapılar mimari formları taklit etmiş olsa da, boya bezemeleri çoğunlukla seramik repertuarından alınmış geometrik motifleri içerir; bkz. Barletta 2001, 41. Ancak Argos Heraion buluntusu model üzerinde, çatının hemen altında yer alan silmede, modelin ön ve yan yüzlerinde olmak üzere üç cephesini dolanan siyah firnis-kil rengi sıralı kare kutucuklar şeklindeki bezemeler; mimari bir tasvir olmalıdır; bkz. Drerup 1969, 70-72, abb. 55, taf. III-a; Schattner 1990, kat.no. 1, abb. 1-2, taf.1; Barletta 2001, 42.

⁵⁹ Wesenberg 1996, 14, abb. 13-14.

⁶⁰ Vallois 1966, 266-267.

ve Daskyleion Erken Klasik Yapı, diğeri ise geç arkaik döneme verilen Labraunda buluntularıdır.

Polyksena lahdi kapağında işlenen ve Ion mimarisi üst yapı tasarımlarının Batı Anadolu erken örnekleri için önemli bilgiler sunan detaylar içerisinde geisipodes en önemli yeri teşkil eder⁶¹. Bunun en önemli nedeni, bu örneğin, Batı Anadolu Ion yapıları buluntuları içerisinde, Labraunda'dan ele geçen parçalarla birlikte, en erken geisipodes tasviri olmasıdır⁶².

Labraunda geç arkaik dönem mimari buluntuları içinde bir grup geisipodes parçası ölçüleri bakımından iki grup oluşturur⁶³. Birinci grup 22.0 cm yükseklik, 14.5 cm dış genişliği ve 14.8 cm iki dış arası ölçülerine sahiptir. Dış derinlikleri yaklaşık 17.5 cm dir. İkinci grup buluntularda dış yüksekliği 22.0 cm, dış genişliği 16.5 cm ve iki dış arası 16.5 cm ölçülerindedir. İkinci grupta dış derinliği 24.3 cm dir.

Daskyleion Erken Klasik Yapı geisipodesi 12.7 cm yükseklikte dış profilleri ve aynı bloğa bağlı, üzerinde inci dizisi bulunan 7.8 cm yükseklikte taeniaya sahiptir⁶⁴. Dış genişliği 12.0 cm, iki dış arası 10.0 cm, yaklaşık dış derinliği 10.0 cm dir.

Arkaik sonrası ve özellikle M.Ö. 4. yy. Ion yapılarıyla değerlendirildiğinde; geisipodes, Batı Anadolu arkaik Ion yapılarında yoğun şekilde kullanılmış bir mimari elemandır. Ancak bunun bir mimari unsur yerine, süslemeye dayalı kaygılar veya ahşap yapıların taş mimaride geleneksel uygulaması olarak kullanıldığını düşünürsek; geisipodesi Adalar ve Kıta Yunanistan Ion yapılarından tümüyle soyutlayarak, sadece Batı Anadolu

⁶¹ Polyksena lahdi geisipodes tasvirleri için; bkz. Sevinç 1996, fig. 8.

⁶² Bingöl, Polyksena lahdi, Daskyleion Erken Klasik Yapı ve Labraunda geç arkaik malzemelerinin bulunmasından önceki çalışmasında, Batı Anadolu'daki en erken geisipodes örneğini M.Ö. 460/50 tarihlerine verilen Sinope sitelinde, Ion sütunları üzerinde taşınır şekilde gösterilen tasvir olarak önermiştir; bkz. Bingöl 1990, 104. Bunun yanında bu üç buluntudan sonra yayınlanan makalesinde M.Ö. 6. ve 5.yy. Batı Anadolu peripteral Ion yapılarında geisipodes buluntusuna rastlanmadığını belirtir. Bkz. Bingöl 2001, 32.

⁶³ Thieme 1993, 48-50, fig. 5-6, pl.IX.6-7.

⁶⁴ Ateşlier 2001, 149-150, fig. 16a-b. Daskyleion'da 1954-59 yılları arasında yapılan çalışmalar sonrası ele geçen üç tam ele geçmiş geisipodes bloğu, çalışmalar sonrası İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne götürülmüştür ve halen burada korunmaktadır. 1988 yılında başlayan yeni çalışmalarda ise, Ateşlier'in yayınladığı parça ele geçmiştir; bkz. Ateşlier 2001, 149.

arkaik Ion yapılarında kullanılmış bir mimari eleman olarak önermek yanıltıcı olur⁶⁵. Nitekim erken Ion yapılarında tavan kirişi kullanımı, Naksos Yria III. ve IV. tapınak ile, en azından Adalar'da, Batı Anadolu ile paralellik teşkil eder. Bunun sonucunda, geisipodesin ahşap mimariden gelen geleneksel bir kullanım olduğu önerisi kabul edilirse, aynı mimari elemanın Adalar'da da kullanılmış olduğunu düşünmek gerekir.

Polyksena lahdi, Labraunda ve Daskyleion buluntuları, arkaik Ion yapılarında yapıcı olmayan geisipodesin yaygın kullanım önerisini destekler; nitekim arkaik Ion yapılarının ardıllarında da bu mimari elemanın kullanımına sıklıkla rastlanır. Ancak geisipodesin sadece Batı Anadolu gelenekli olması nedeniyle, Adalar ve Kıta Yunanistan'da kullanılmadığını düşünmek gibi kesin yargılar ortaya koyabilmek, elimizdeki mevcut buluntularla mümkün görünmemektedir.

⁶⁵ Gruben Ion düzeni taş yapılarda uygulanan frizi, ahşap yapılardaki çatı kirişlerini dış cephede kapatan yapıcı bir mimari eleman şeklinde, Adalar mimarisi için geleneksel kullanım olarak önerirken; benzer teknik kullanımın Batı Anadolu yapılarında geisipodes şeklinde oluştuğunu öne sürer; bkz. Gruben 1993, 107. Bu öneri Metopontum D tapınağı buluntuları ile yorumlandığında tartışmalıdır. Çünkü Metopontum D tapınağında lotus-palmet bezekli frizin hemen üstünde geisipodes kullanılmıştır; bkz. Mertens 1977, 157, fig. 9.

Bibliografya ve Kısaltmalar

Antik Kaynaklar

Pausanias, Graeciae Descripto.

Vitruvius, De Architectura.

Modern Kaynaklar

- Akurgal 1961 Akurgal, E., Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander, 1961, Berlin.
- Anderson–Spiers 1927 Anderson, W. J. – Spiers, R. P., The Architecture of Ancient Greece, 1927, New York.
- Ateşlier 1998 Ateşlier, S., Daskyleion Buluntuları Işığında Batı Anadolu'da Achaemenid Dönemi Mimari Etkinlikleri (Doktora tezi-Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 1998, İzmir.
- Ateşlier 2001 Ateşlier, S., “Observations on an Early Classical Building of the Satrapal Period at Daskyleion”, Achaemenid Anatolia (Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Achaemenid Period, Bandırma 15-18 August 1997), 2001, Leiden, 147-168.
- Barletta 2001 Barletta, B. A., The Origins of the Greek Architectural Orders, 2001, Cambridge.
- Bingöl 1990 Bingöl, O., “Überlegungen zum ionischen Gebälk”, 1990, İst. Mitt. 40, 101-108.
- Bingöl 2001 Bingöl, O., “The Frieze and Dentil on Early Ionic Column Architecture”, Cevdet Bayburtluoğlu İçin Yazılar, 2001, İstanbul, 32-34.
- Boardman 1959 Boardman, J., “Chian and Early Ionic Architecture”, 1959, AntJ XXXIX, 170-218.
- Cook 1951 Cook, R. M., “A Note on the Origin of the Triglyph”, 1951, BSA XLVI, 50-52.
- Coulton 1977 Coulton, J. J., Ancient Greek Architects at Work, 1977, New York.
- Coupel–Demargne 1969 Coupel, P. – Demargne, P., “Le Monument des Néréides, L'Architecture (Études et Restitutions)”, 1969, Fouilles de Xanthos III, Paris.
- Courbin 1980 Courbin, P., Délos 33: L'Oikos des Naxiens, 1980, Paris.
- Dinsmoor 1913 Dinsmoor, W. B., “Studies of the Delphian treasuries, II. The four Ionic treasuries”, 1913, BCH 37, 5-83.
- Dinsmoor 1950 Dinsmoor, W. B., The Architecture of Ancient Greece, 1950, New York.
- Drerup 1969 Drerup, H., “Griechische Baukunst in Geometrischer Zeit”, 1969, Archaeologia Homerica, Band.II, Göttingen.

- Gruben 1963 Gruben, G., "Das Archaische Didymaion", 1963, JDI 78, 1963, 78-182.
- Gruben-Koenigs 1968 Gruben, G. – Koenigs, W., "Der Hekatompedos von Naxos", 1968, AA (1968), 693-716.
- Gruben 1972 Gruben, G., "Naxos und Paros", 1972, AA (1972-3), 319-379.
- Gruben 1985 Gruben, G., "Weitgespannte Marmordecken in der griechischen Architektur", 1985, Architectura 15, 105-116.
- Gruben 1989 Gruben, G., "Das älteste marmorne Volutenkapitell", 1989, Ist. Mitt.39, 161-172.
- Gruben 1993 Gruben, G., "Die inselionische Ordnung", 1993, Varia Anatolica III, 97-109.
- Gruben 1996 Gruben, G., "Griechische Un-Ordnungen", 1996, Diskussionen zur Archäologischen Bauforschung 6 (Säule und Gebälk), Mainz, 61-77.
- Gruben 1997 Gruben, G., "Naxos und Delos. Studien zur archaischen Architektur der Kykladen", 1997, JdI 112, 261-416.
- Gruben 2001 Gruben, G., Griechische Tempel und Heiligtümer, 2001, München.
- Hodge 1960 Hodge, A. T., The Woodwork of Greek Roofs, 1960, Cambridge.
- Hogarth, 1908 Hogarth, D. G., British Museum Excavations at Ephesus, 1908, The Archaic Artemisia, London.
- Holland 1920 Holland, L. B., "Primitive Aegean Roofs", 1920, AJA 24.4, 232-341.
- Karaosmanoğlu 1997 Karaosmanoğlu, M., Başlangıcından Klasik Dönem Sonuna Kadar Lotus-Palmetçiçek ve Yumurta Boncuk Dizisinin Gelişimi, 1997, Erzurum.
- Koenigs 1996 Koenigs, W. – Philipp, H., "Proportion und Grösse", Diskussionen zur Archäologischen Bauforschung 6 (Säule und Gebälk), 1996, Mainz, 133-147.
- Krischen 1956 Krischen, F., Weltwunder der Baukunst in Babylonien und Jonien, 1956, Tübingen.
- Lambrinoudakis-Gruben 1987 Lambrinoudakis, V. – Gruben, G., "Das neuentdeckte Heiligtum von Iria auf Naxos", 1987, AA (1987), 569-621.
- Lambrinoudakis 1996 Lambrinoudakis, V., 1996, "Beobachtungen zur Genese der ionischen Gebälkformen", Diskussionen zur Archäologischen Bauforschung 6 (Säule und Gebälk), Mainz, 55-60.
- Lawrence 1983 Lawrence, A. W., 1983, Greek Architecture, London.
- Mertens 1977 Mertens, D., "Der ionische Tempel in Metapont", 1977, Architectura 7.2, 152-162.

- Muss 1994 Muss, U., Die Bauplastik des Archaischen Artemisions von Ephesos, 1994, Wien.
- Mühlbauer 2001 Mühlbauer, L., Lykische Grabarchitektur vom Holz zum Stein? (Ph.D.-thesis – Technischen Universität München), 2001, München.
- Müller-Wiener 1988 Müller-Wiener, W., Griechisches Bauwesen in der Antike, 1988, München.
- Reinsberg 2001 Reinsberg, C., “Der Polyxena-Sarkophag in Çanakkale”, 2001, Olba IV, 71-99.
- Robertson 1979 Robertson, D. S., Greek and Roman Architecture, 1979, Cambridge.
- Schattner 1990 Schattner, T. G., Griechische Hausmodelle, 1990, AM 15. Beiheft, Berlin.
- Schattner 1996 Schattner, T. G., “Architrav und Fries des archaischen Apollontempels von Didyma”, 1996, JdI 111, 1-23.
- Scranton 1967 Scranton, R. L., Greek Architecture, 1967, New York.
- Sevinç 1996 Sevinç, N., “A new Sarcophagus of Polyxena from the Salvage Excavation at Gümüşçay”, 1996, Studia Troica VI, 251-264.
- Thieme 1993 Thieme, T., “Architectural Remains of Archaic Labraynda”, 1993, Varia Anatolica III, 47-55.
- Vallois 1966 Vallois, R., L'Architecture-Hellenique et Hellenistique a Delos I, 1966, Paris.
- Wesenberg 1996 Wesenberg, B., “Die Entstehung der griechischen Säulen- und Gebälkformen in der literarischen Überlieferung der Antike”, 1996, Diskussionen zur Archäologischen Bauforschung 6 (Säule und Gebälk), Mainz, 1-15.

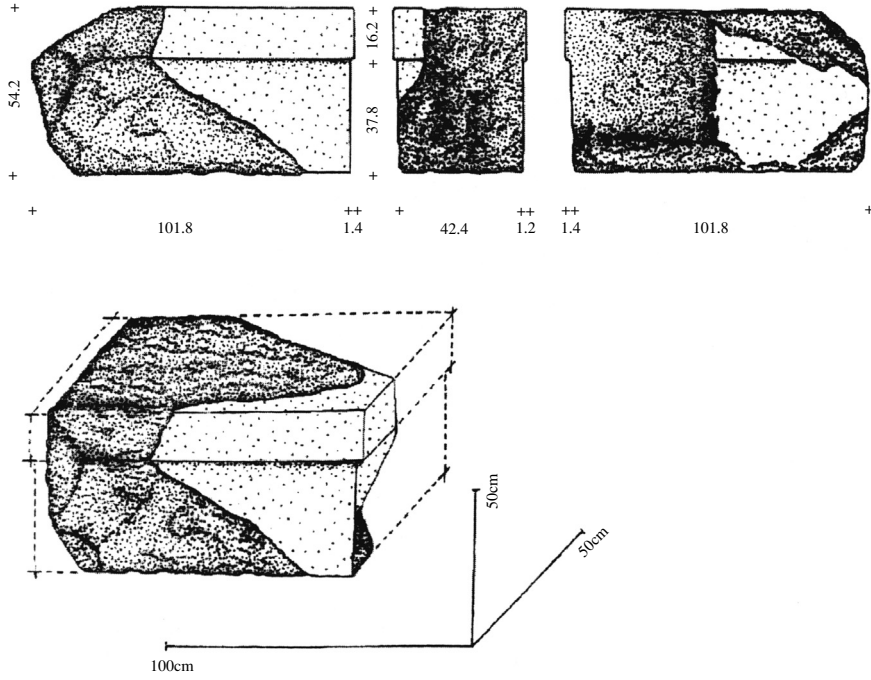

Fig. 1 Delos Naksoslular Oikosu architrav çizimi (Courbin, 1980, pl.26).

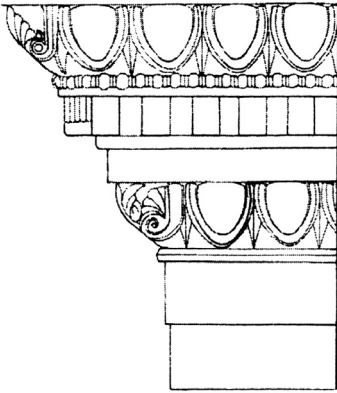

Fig. 2 Polyksena lahdi çatı çizimi.

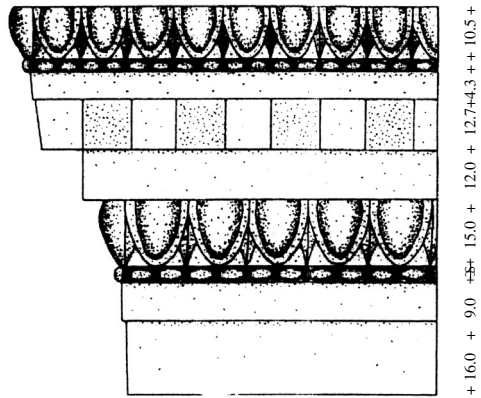

Fig. 3 Daskyleion Erken Klasik Yapı çatı çizimi (S. Ateşlier).

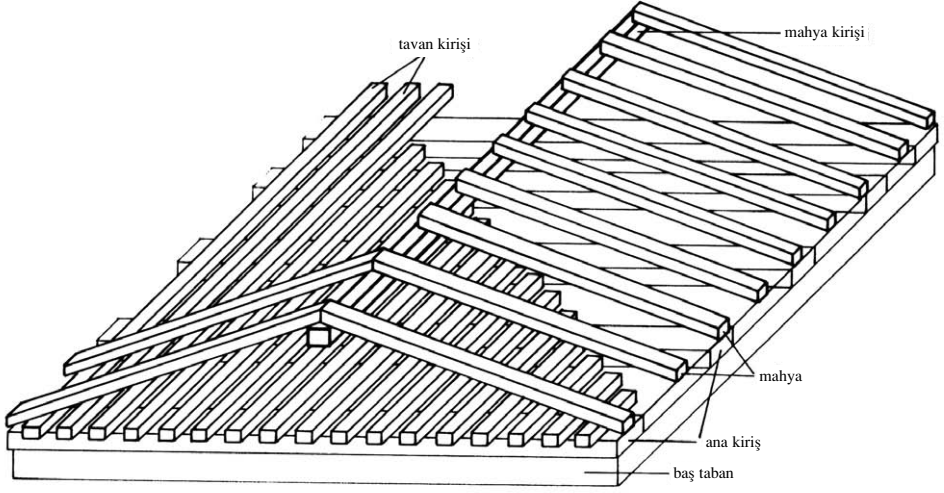

Fig. 4 Ahşap çatı tasarımı öneri çizimi, üst görünüş.

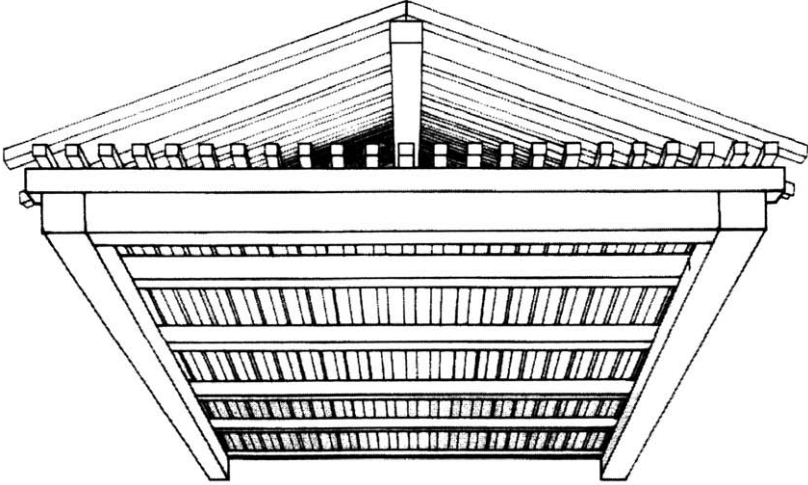

Fig. 5 Ahşap çatı tasarımı öneri çizimi, alt görünüş.

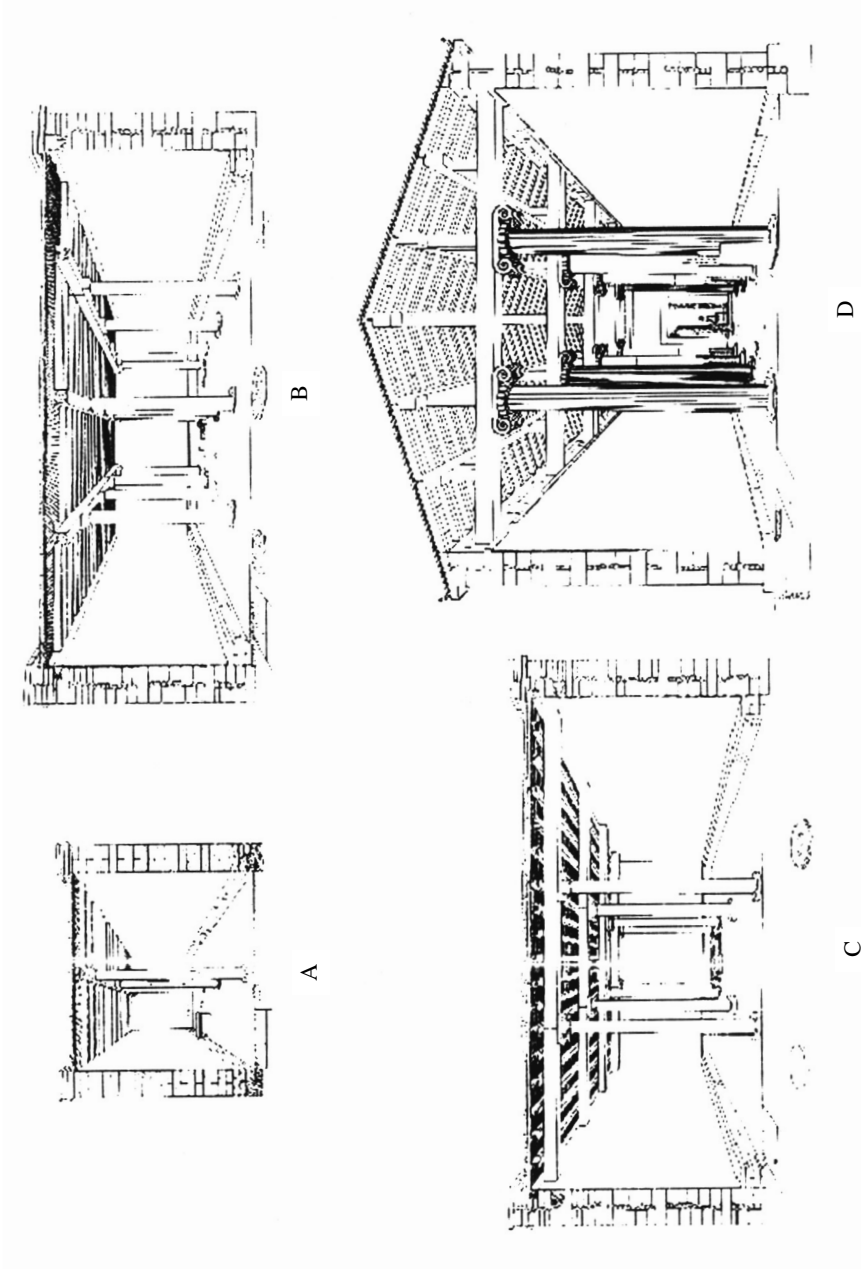

Fig. 6 Nakсос Yria Dionysos tapınağı I-IV. yapı evreleri öneri çizimleri (Gruben, 1996, abb.6-7).

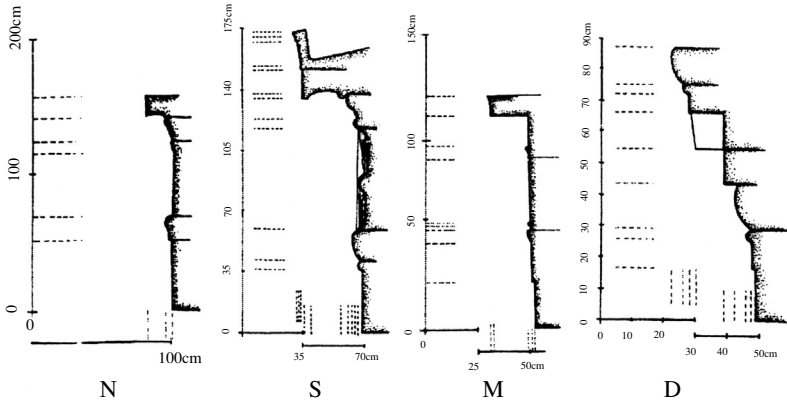

Fig. 7 Çatı profilleri

N. Naksos Sangri Demeter tapınağı (Gruben, 2001, 368, abb.276).

S. Siphnoslular hazine binası (Dinsmoor, 1913, fig.10).

M. Metapontum D tapınağı (Mertens, 1977, fig.9).

D. Daskyleion Erken Klasik Yapı.

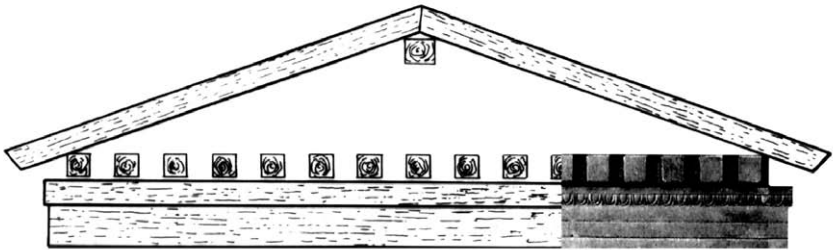

Fig. 8 Ahşap architrav ve geisipodesin taş yapılara aktarımı öneri çizimi.